



Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg, Chwaraeon, a Chysylltiadau Rhyngwladol
Drwy e-bost at:
SeneddDiwylliant@Senedd.Cymru

14/02/2023

Annwyl Bwyllgor,

Ymchwiliad i gysylltiadau rhwng Cymru ac Iwerddon

Rwy'n awyddus iawn i godi ymwybyddiaeth aelodau'r Pwyllgor o gysylltiadau presennol rhwng fy swyddfa i ac Iwerddon a'r potensial sydd yna i ddatblygu'r gwaith hwn ymhellach er budd y Gymraeg a'r Wyddeleg fel ei gilydd. Amlinellir isod y cydweithio presennol sydd mewn dau faes o flaenoriaeth, sef hybu a hwyluso'r defnydd o ieithoedd swyddogol, a gwarchod a hyrwyddo enwau lleoedd yr ieithoedd hynny. Ar ddiwedd y llythyr hwn rhestrir dulliau ymarferol o ddatblygu ymhellach y cydweithio yn y meysydd hyn, a syniadau am ariannu prosiectau cydweithredu.

1. Cydweithio i amddiffyn a hyrwyddo hawliau ieithyddol

Sefydlwyd swydd Comisiynydd Iaith Iwerddon, [An Coimisinéir Teanga](#), yn sgil Deddf Ieithoedd Swyddogol 2003. Mae perthynas weithio agos wedi sefydlu rhyngom ers sefydlu Comisiynydd y Gymraeg yn 2012, â'r berthynas honno'n cael ei chefnogi a'i meithrin drwy Gymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith ([IALC](#)). Mae An Coimisinéir Teanga wedi rhoi tystiolaeth i'r pwyllgor hwn yn y gorffennol, wrth gwrs, a Chomisiynydd y Gymraeg yn ei dro wedi cyfrannu tystiolaeth i bwyllgorau Dáil Éireann a Seanad Éireann wrth iddynt graffu ar ddiwygiadau i'w deddf ieithoedd swyddogol yn ddiweddar. Mae diddordeb mawr wedi bod yn Iwerddon ym Mesur y Gymraeg a'i ddylanwad, a derbyniodd y Comisiynydd sawl gwahoddiad i annerch grwpiau amrywiol yno yn y blynyddoedd diwethaf – o swyddogion iaith a mudiadau pwysu i Gymdeithas y Bar. Roedd y teyrngedau personol a

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5–7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygyymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygyymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5–7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales



dderbyniodd y swyddfa o Iwerddon, ynghyd â'r sylw cyhoeddus yn y wasg yno i farwolaeth y diweddar Gomisiynydd Aled Roberts, yn arwydd o'r gwerthfawrogiad sydd yno i'r ymdrechion hyn.

Ddiwedd 2021, daeth Deddf Ieithoedd Swyddogol ddiwygiedig i rym yn Iwerddon sy'n cynnwys nifer o ddarpariaethau arwyddocaol – yr amlycaf a'r mwyaf arwyddocaol yng nghyd-destun yr ymchwiliad hwn yw'r ffaith fod Iwerddon yn symud i system safonau iaith o dan ddylanwad y gyfundrefn yng Nghymru. Mae hyn yn tystio i bwysigrwydd rhannu arferion llwyddiannus rhwng llunwyr polisi a deddfwriaeth y ddwy wlad. Mae yna nifer o ddarpariaethau eraill yn y ddeddf y dylid olrhain eu llwyddiant a'u dylanwad yn agos, megis yr ymrwymiad y bydd 20% o'r bobl sy'n cael eu recriwtio i'r sector cyhoeddus a'r gwasanaeth sifil yn siaradwyr Gwyddeleg erbyn 2030.

Rydym yn naturiol yn cefnogi bod 'Diwylliant, Iaith a Threftadaeth' yn cael ei adnabod fel maes cydweithio yn y [Cynllun Gweithredu ar y Cyd 2021-25](#). Fodd bynnag, mae prif bwyslais yr adran hon yn bendant iawn ar fentrau celfyddydol a diwylliannol. Ceir cydnabyddiaeth bod angen 'parhau i weithio trwy ffrwd waith y Cyngor Prydeinig Gwyddelig ar ieithoedd lleiafrifol er mwyn cynorthwyo i ddatblygu polisi ar gyfer ieithoedd brodorol a chydweithrediad yn y maes'. Wrth gwrs, mae Grŵp Gwaith Ieithoedd Cynhenid, Lleiafrifol a Llai eu Defnydd y Cyngor Prydeinig-Gwyddelig yn fforwm defnyddiol i ddod â Gweinidogion perthnasol ynghyd. Ond credwn fod lle i fwrw'r rhwyd yn ehangach a chynnwys rhanddeiliaid allweddol eraill – gan gynnwys Comisiynwyr Iaith annibynnol y ddwy wlad.

Dylid sicrhau bod iaith yn rhan greiddiol o'r maes blaenoriaeth Addysg ac Ymchwil yn ogystal er mwyn cryfhau sylfeini academaidd ymdrechion cynllunio ieithyddol yn y ddwy wlad. Rhaid sicrhau nad yw'r syniadau na'r arferion gorau mewn perthynas â chynllunio ieithyddol na gwarchod hawliau ieithyddol yn cael eu colli ym Môr Iwerddon.

Byddai'r Comisiynydd yn falch iawn o gyfrannu at y drafodaeth bwysig hon, wrth reswm. Mae'r berthynas ffrwythlon sy'n bodoli rhwng swyddfeydd y Comisiynwyr ynghyd â strwythur Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith yn darparu sylfaen bosibl ar gyfer cydweithio pellach pe bai modd sicrhau'r buddsoddiad angenrheidiol i hwyluso'r gwaith. Er enghraifft, rydym yn gobeithio trefnu cynhadledd ryngwladol i Gymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith yng Nghymru yn 2024 (yn ddibynnol ar sicrhau nawdd) – buasem yn agored iawn i drafod posibiliadau cydweithio a sicrhau bod themâu a digwyddiadau'r gynhadledd yn gyfrwng i gefnogi'r berthynas strategol rhwng Iwerddon a Chymru.

2. Safoni, gwarchod a hyrwyddo enwau lleoedd



Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Mae gan Iwerddon draddodiad i eiddigeddu wrtho o ddeddfu i warchod enwau lleoedd. Yn dilyn derbyn cyngor arbenigol bydd y Gweinidog dros y Gaeltacht yn rhagnodi ffurfiau safonol enwau Gwyddelig mewn rheoliadau. Mae'r drefn hon yn golygu nad oes amwyster ynghylch ffurf safonol a swyddogol enw lle na pha ffurfiau y mae'n rhaid eu harddangos ar arwyddion a'u mabwysiadu mewn cyd-destunau swyddogol.

Mae hyn yn dra gwahanol i'r drefn bresennol yng Nghymru lle nad oes grym statudol i argymhellion y Comisiynydd. Nid oes deddf i warchod enwau dinasoedd, trefi a phentrefi Cymru nac i gymell sefydliadau cyhoeddus i ddilyn cyngor y Panel Safoni Enwau Lleoedd. Byddai sefydlu trefn lle mae disgwyliad i sefydliadau cyhoeddus yng Nghymru arddel ffurfiau safonol a argymhellir gan y Comisiynydd yn gweddnewid y sefyllfa bresennol. Byddai'n arwain at sefyllfa lle byddai ffurfiau Cymraeg safonol yn cael eu harddel a'u hyrwyddo a byddai'n lleihau dryswch, dyblygu ac anghysondeb mewn data mapio a chyfeiriadau. Byddai hefyd yn arbed amser ac adnoddau awdurdodau lleol sydd ar hyn o bryd yn gorfod ymdrin â sefyllfa o ansicrwydd ac anghytundeb ynghylch pa ffurfiau y dylent eu harddel.

Mae gan Iwerddon hefyd draddodiad i eiddigeddu wrtho o gefnogi gwaith ymchwil i enwau lleoedd. Sefydlwyd y Placenames Branch yn 1956 er mwyn gwneud gwaith ymchwil manwl i enwau lleoedd a darparu argymhellion awdurdodol ynghylch pa ffurfiau y dylid eu mabwysiadu. Mae'r argymhellion hyn, ynghyd â'r cyfoeth o waith ymchwil sy'n gefn iddynt, ar gael i'r cyhoedd drwy Logainm.ie | Placenames Database of Ireland ers 2007, adnodd a ddatblygwyd gan Brifysgol Dinas Dulyn dan nawdd yr Adran dros Dwristiaeth, Diwylliant, y Celfyddydau, Chwaraeon a'r Cyfryngau. Mae'n adnodd hynod ddeniadol a rhyngweithiol sy'n galluogi defnyddwyr i chwilio am lefydd ar fap, yn cynnwys cofnodion a recordiadau sain sy'n deillio o waith maes, ac yn cefnogi defnyddwyr i ynganu'r enwau'n gywir. Byddai cael adnodd fel hyn yn trawsnewid ymdrechion i safoni a hyrwyddo'r defnydd o ffurfiau Cymraeg safonol yng Nghymru ac rwy'n hyderus y byddai ein cydweithwyr yn Iwerddon yn awyddus iawn i rannu eu harbenigedd a'u profiad â ni.

Â Chytundeb Cydweithio'r Llywodraeth a Phlaid Cymru yn cydnabod yr angen i ddiogelu a hyrwyddo enwau lleoedd Cymraeg, byddai'n amserol iawn i Lywodraeth Cymru graffu eto ar yr hyn sy'n cael ei gyflawni yn Iwerddon a'r ddeddfwriaeth a'r buddsoddiad sy'n gefn i'r gwaith enwau lleoedd. Byddai cydweithio ym maes enwau lleoedd gan gyfnwied gwybodaeth, datrysiadau technoleg ac ymchwil yn rhan o'r cynllun cyd-weithredu nesaf hefyd yn creu posibiliadau cyffrous o gydweithio ar draws tri o'r chwech maes blaenoriaeth presennol (Masnach a Thwristiaeth, Addysg ac Ymchwil, Diwylliant, Iaith a Threftadaeth).



Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

3. Argymhellion i gryfhau'r cydweithio i'r dyfodol

Buaswn yn awyddus i fod yn rhan o drafodaethau ynghylch sut y gellid datblygu ymhellach y cydweithio rhwng Cymru ac Iwerddon yn y meysydd o flaenoriaeth uchod. Yn benodol, carwn drafod:

- Strwythurau posibl i gefnogi fforwm cynllunio ieithyddol rhwng y ddwy wlad.
- Sicrhau bod iaith, ac yn benodol cynllunio ieithyddol, yn cael ei ystyried yn faes trawsbynciol ac yn rhan greiddiol o'r maes blaenoriaeth Addysg ac Ymchwil.
- Yr angen i graffu ar ddeddfwriaeth Iwerddon mewn perthynas ag enwau lleoedd.
- Y potensial i Gymru elw ar arbenigedd Iwerddon ym maes enwau lleoedd a'r posibiliadau cyffrous fyddai i rannu adnoddau a datrysiadau rhwng y ddwy wlad.
- Posibiliadau cydweithio pellach drwy Gymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith, yn benodol wrth gynllunio cynhadledd yng Nghymru yn 2024.

Yn gywir,

Efa Gruffudd Jones
Comisiynydd y Gymraeg